

Д-р Надежда Момировска

ЖЕНСКИТЕ ЛИКОВИ ВО РОМАНИТЕ НА СТАЛЕ ПОПОВ

Литературата е сублимиран показ за инспиративната улога на жената во сите творечки области на уметноста, па според тоа и во романот. Жената е неопходна хуманистичка составка без која не се може; естетска мерка и мотив без кои облагородувањето би било сиромашко и покусо.

Во овој прилог ќе разгледаме и анализираме неколку битни и заемно поврзани одредници во поглед на застапеноста и обработката на женските ликови во обемото дело на Стале Попов.

Видовите и типовите на женските ликови во литературата на Стале Попов: главни и епизодни плејада на реални и имагинарни херои дефилираат во неговиот романистички опус со мноштво на своите особености - некаде како носечки - Калеш Анѓа, Дилбер Стана; во други како составка на етнографско и животно милје. Идеалот на жената кај Стале Попов се гради грижливо и педантно. Покрај физичките и работните квалитети секоја од неговите хероини има и висок степен на етичка убавина. Во описот на надворешноста *младо како роса*, калеша, добро развиена, стројна - кога е среќна или во исчекување на посреќна иднина но и опис *со пошечени очи и најнажжено лице* кои отсликуваат една поинаква душевна состојба. И додека во „Калеш Анѓа“ успешно е изграден патријархален идеал на жена, во ликот на Митра, Толе Паша која во ниту една од своите особини или постапки не би можела да се вклопи во шаблонот на лик со етички особини на времето, авторот ја отсликува со пороци но како да се и нејзини специфични доблести но не би можеле да ги наречеме доблести.

Во „Дилбер Стана“ имаме веќе поинаков пристап во конципирањето на женските ликови - и од физичкиот изглед и преку психологијата и индивидуализацијата. Сите мариовски убавици се воглавном црнокоси и белолики а Стана е руса со светло око а црни веѓи... русите коси беа разлеани по меката перница и светеа на електричната жолта светлина што ги претвораше во вистинска златна срма. Колку да беше изморена, убавите црти не беа загинати, ни од лицето ни од ставата. Таа измореност ја правеше волшебна убавина... убавица од некоја приказна. Во овој портрет се

губи и оној набожен дескриптивен контакт со манастирот и со богородицата кои беа присутни во описите на Доста. Низ цела редица на деликатни детали авторот го сугерира внатрешниот лик на својата хероина коси белузна во лице ситни бели заби, набубрени црвенкасти усти прав нос, мали ушиња... Сето тоа поубаво само кај Св. Богородица - и понатаму - исправена како пушка, стегната половина, долги нозе, обли раце, чисти нокти, измиена исчистена како за прет човека - што би рекле Мариовци. Споредувајќи го изгледот на Доста со ликот на Богородица авторот прави неубедлива споредба но мошне сликовита и убедлив во оној дел на романот во кој се даваат индивидуализирани компоненти... Доста Рожденската прошетала свет, била до Солуна град, видела како се облекуваат и чешлаат градските моми; и што е најинтересно ја прифатила еманципацијата како предизвик за преубава иднина. Ова можеби е она по што Стале Попов ќе се вброи меѓу авторите не само на регионална туку и на универзалната во вистинска смисла на зборот. Естетскиот идеал на нашиот автор не е анемичен изблик на авторовата имажинација туку слика на овозможна да се сретне полнокрвна пластична народна убавица. И ќе блесне пред нас овој лик и по уште неколку свои особености. Интересен е дијалогот кој го води со своите блиски во моментот кога и предлагаат да ја мажат „Не су кобила да се продавам, не сакам од него ни лири ни вранги, нуи бели мециди...него ни виду човекот а кандисана су. Ама пак да не рече после оти невидена појдум, нека дојде. И нека ме виде, немој утре пишман да се праве, да ви а кине душата а мене да ми трие сол на главата“.

Едноставно но и невообичаено низ чудесна дијалетна колористичност авторот ни слика еден веќе оформен карактер на достоинство. Жена во која има достапна мерка и такт во комуникациите со средината а сета своја интуитивна мудрост ќе ја насочи кон постигнувањето на крајната цел - обезбедувањето на социјална стабилност на своето семејство. За да го истакне што повеќе овој лик авторот портретира уште еден тип на жена - конзервативна во сфаќањата, ситна во злобата, невешта во магиите (јатрвата на Доста) најстарата снаа Митра - уморна и превработена само вербално ангажирана околу доаѓањето на уште снаи во родот на Сукалеви, но во суштина морално деградирана со психолошки димензии кои се можни кај сите човечки суштества во оние моменти кога ќе почувствуваат

дека ќе им ја загрози материјалната егзистенција. И додека Доста настапува сè посигурно на својот пат во животот, завидливоста на Митра испакнува. Етнографски се точни сите локации и топоними со кои кореспондира писателот и кога би помислиле дека станува збор за едноставен документаристички опис Стале Попов успешно ја наметнува литературната фабула која изникнува од семејната судбина на семејството Сукалови. Селско семејство на трошна земја можно е да се сретне во секое делче на Македонија. И како што би се рекло во народната каде сиромаштијата таму и кавгата, Стале Попов го фиксира животното збиднување малку поинаку спротивно од очекувањата од средината. Еден од браќата Сукалови доведува жена граѓанка. Тоа е неочекуван детаљ но и факт кој ќе го води авторот низ продолжително конфронтирање на ликовите посебно женските. Најнапред портретот со окоето на автопортретот - лицето и е бело, бело црно калешо, калеша што се вика црни очи, црни веѓи ќе остане низ романот како млада жена со вонредна убавина. Калеш Ангја е носител на национално патријархален морал, синоним на национална совест, носечки лик во делото во опозиција со втората личност во романот маж од друга вера. Во конципирањето на ликовите во ова дело авторот внел невообичаени би се рекло романтичарски компоненти. Водејќи ја низ неверојатни но можни настани и случки харем, поробување, патот до Цариград, средба со братот и враќањето во Мариово, авторот ја издига оваа жена во тип на идеална Македонка најдобро илустрирана низ неколку зборови: обеси ме, одери ми ја кожата, телото можеш да ми го погалиш но душата не ти ја давам. Снагата нека ја јадат пците, но душата не ја фрлам во калта, слика само со светлите тонови ликот се наметнува со апсолутна идеализација ни го грее патриотското чувство. не е полнокрвен но сепак е близок до судбинското и фантастичното.

Во Дилбер Стана авторот низ внатрешните монолози го доближува ликот до читателот-жена која се колеба меѓу љубовта кон блиските и чувството кон саканиот. Портретирајќи ја најпрво како девојка а потоа и како млада невеста, која поради неповолни социјални можности ќе биде приморана да се омажи за несакан, ова е чест и многукратен мотив во литературата. Стале Попов конструира атмосфера во која ќе созреат

неколку значајни компоненти на овој лик. Свесна за социјалната положба на родителскиот род, ја прима на себе одговорноста за судбината на блиските и рационално го потиснува длабоко во себеси емотивното. Својот живот го разбира како судбина од која не може да се избега. Мажена во економски изобилна но животни стерилна средина Стана ќе остане на највисоката квота на етичкото достоинство. Неостварено мајчинство, копнеж по чедо, најтешката болка во светот и свеста на жената не ја водат во брачно неверство туку кон развод а потоа и во смрт. Па така од една умна, разбрана, убаво воспитана и скромна ученичка за која сите мислеа дека ќе остане добра домаќинка, ценета сопруга и сакана мајка ќе добиеме уште една несреќница која поради стегите на патријархалниот морал и догмите на етичкиот императив самата ќе го одреди својот крај.

Женските ликови во романот „Доктор Орешковски“ конципирани се така да го прикажат новото општество и директно да послужат во отсликувањето на новите придобивки во истото. И веројатно поради тоа ликот на Марија и ликот на Лиле ќе останат до крај недефинирани, повеќе ќе го илустрираат естетскиот став на авторот кон посреќна иднина која ја навестува новиот општествен поредок.

И на крајот освен изобилие на женски ликови во богатиот книжевен опус на Стале Попов и светот на мажите не е ништо помалку интересен, ќе ги паметиме машките јунаци од Толе Паша до Итар Пејо но и секој од тројцата браќа Сукалови со особини на мали но големи фигури од безимената плејада на македонските мажи кои талкале низ животот а историјата ги издигнувала и ги поништувала. На нашиот простор на тоа време живее хетерогена маса на народ непросветена и сиромашна. Одвај се составува крај со крај повеќе крпеници отколку цело, повеќе болести отколку радости. Некои од кирициите и трговците ќе донесе дел од облека мал спомен од цивилизација и приказни за подобар живот од некаде-онаму, далеку...

Можеби пренагласени со битот и фолклорот делата на Стале Попов се литературно конципирани и книжевно редактирани судбини на луѓето од нашите краишта.

Ќе ми биде жал ако таму некаде зад Мариовските ридишта или пак во било кој дел во овие наши простори копнее некоја грешница по можност

ТВОРЕШТВОТО НА СТАЛЕ ПОПОВ (сто години од раѓањето)
Зборник на трудови, Институт за македонска литература, Скопје, 2002

за просвестување, копнее по книга или за подобар живот, копнее по цело а
не по крпеници ниту во семејството ниту во татковината.